

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 11, Sayı 30, Temmuz 2024 / Volume 11, Issue 30, July 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 05.06.2024
Kabul/Accepted: 07.07.2024
DOI: 10.17822/omad.1496415

Atf/Citation: Şahin, Mehmet ve Encümen Bayram. "Bahr-i Tarihten Bir Katre: Teşrifatçı Mehmed Salim'in Manzumesi". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 11/30 (2024): 317-330.

Mehmet ŞAHİN

(Doç. Dr.), Akdeniz Üniversitesi / Türkiye, menteslisahin@gmail.com, 0000-0002-2548-211X

Encümen BAYRAM

(Dr. Öğr. Üyesi), Akdeniz Üniversitesi / Türkiye, encbayram@hotmail.com, 0000-0001-6891-3680

Bahr-i Tarihten Bir Katre: Teşrifatçı Mehmed Salim'in Manzumesi

A Drop from the Sea of History: The Poem of Teşrifatçı Mehmed Salim

Öz: Belâgate dâhil edilen hünerlerden biri de tarih düşürme sanatıdır. Bu sanat sayesinde insan ve toplum hayatında önemli olan başta doğum, ölüm, evlenme, göreve atanma, görevden azil, bir bina inşası ve tamiri, savaşlar, barışlar, zaferler olmak üzere önemli görülen hemen her olaya mısra, beyit, kıta, gazel vb. manzumelerle tarih düşülmüştür. Arap alfabesine dayalı ebce hesabı ile tarih düşürme geleneği Arap, Fars ve Türk şairleri tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Tarih düşürmek şairlerin ustalıklarını ve hünerlerini gösterdikleri alanlardır. Çünkü hem tarihi tutturmaları hem de manzumede vezin, kafiye ve anlama riayet etmeleri gerekmektedir. Rakamların harflere gizlendiği, şifrelendiği çoğunlukla estetik kaygısı güdülen tarihleri tespit etmek bir olayın tescili anlamına gelir. Bu açıdan tarihi manzumeler hem tarihçiler hem de araştırmacılar için son derece önemlidir. Divan şairlerinin şiirlerinde bulunan oldukça zengin bir mirasın yanı sıra arşiv belgeleri içinde de dağınık vaziyette ebceyle yazılmış çok sayıda tarih manzumesi bulunmaktadır. Teşrifatçı Mehmed Salim Efendi'nin manzumesi de bunlardan biridir. Nizam-ı Cedid dönemi gemileriyle ilgili önemli bir tarih düşürme örneği olan bu belge, hem tarihi bir vesika, hem harp tarihi ve savaş edebiyatı açısından önemi haiz bir belgedir. Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Salim Efendi'nin bu manzumesi üzerinde yapılan incelemeler ile arşiv belgelerinin hem edebiyat, hem tarih ve hem de askerî çalışmalar için önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Tarih düşürme, Osmanlı donanması, Gazi Hüseyin Paşa, Teşrifatçı Mehmed Salim

Abstract: One of the skills included in rhetoric is the art of dating. Thanks to this art, almost every important event in human and social life, especially birth, death, marriage, appointment, dismissal, construction and repair of a building, wars, peace and victories, were dated in verses, couplets, stanzas, ghazals, etc. The tradition of dating with ebce calculus based on the Arabic alphabet was frequently used by Arabic, Persian and Turkish poets. Dating is one of the areas where poets show their mastery and skill. This is because they must not only keep the date but also observe meter, rhyme and meaning in the verse. Fixing dates, where numbers are hidden in letters and encrypted, often with aesthetic concerns, means the registration of an event. In this respect, historical poems are extremely important for both historians and researchers. In addition to the rich heritage found in the poetry of Divan poets, there are also many history verses written in ebce in scattered archival documents. The verse of the Teşrifatçı Mehmed Salim Efendi is one of them. This document, which is an important example of a date reduction related to the ships of the Nizam-ı Cedid period, is both a historical document and an important document in terms of the history of warfare and war literature. Document analysis method was used in this research. The analysis of this poem by Salim Efendi has once again revealed the importance of archival documents for literature, history and military studies.

Key Words: Turkish-Islamic Literature, Historization, Ottoman navy, Gazi Hüseyin Pasha, Teşrifatçı Mehmed Salim

Extended Abstract

In our literature, the art of stating the date of an event with a verse, couplet or phrase is called downdating. Historization, which is considered one of the skills included in rhetoric, is considered one of the areas where poets show their mastery and skills. This is because they must

not only keep the date but also observe meter, rhyme and meaning in the verse. Fixing dates, in which numbers are hidden and encrypted in letters, often with aesthetic concerns, means the registration of an event. In this respect, historical poems are extremely important for both historians and researchers. The art of historical verse, which emerged in Persian literature in the XIIth century, was passed on to Arabic and Turkish literatures under the influence of Islamic culture. In our literature, the first examples began to be seen in the XIVth century and gave its most widespread and magnificent examples in the XVIIIth century. In the early periods of its emergence, the downdatings, which consisted of a single word or phrase, gradually developed and turned into long verses. It was even considered one of the requirements of poetry and became an expression of a means of demonstrating prowess. Especially poets such as Hāshimī (d. 1613?) and Sürûrî (d. 1814) produced the rarest examples of this genre. In particular, the most artistic examples of this genre are found in events such as birth, death, circumcision, marriage, victory, peace, appointment to office, ascension to the throne, as well as the construction of buildings such as mosques, madrasas, palaces, and fountains. The literary expression of dates shows both the artistic aspect of Ottoman society and civilization and records the memory of the nation. One of the dates that can be written on any subject without any subject limitation is the dates written on naval ships. As a matter of fact, one of the most beautiful examples of this is the verse written by Mehmed Salim, the Ushrifatci Mehmed Salim, during the launching ceremonies of the ships built by Küçük Hüseyin Pasha within the scope of the restructuring of the Ottoman navy during the reign of Selim III.

Known by nicknames such as Damat, Gazi, Küçük, Hüseyin Pasha rebuilt the Ottoman navy in a modern and westernized sense during his 12-year (1792-1803) term as Captain-General. Official ceremonies were also held from time to time for these ships. The ceremonies would start with the departure of the navy from the Tersane-i Âmire in Istanbul, the main center of the navy, to sail to the Mediterranean or the Black Sea, continue with the reception of the sultan at the Yalı Köşkü, visit the tomb of Barbaros Hayreddin Pasha at Beşiktaş Pier, and end with the departure. Thus, the public would be integrated with the state and would have the opportunity to see the innovations on the spot. This is expressed in the verse written as a result of the tradition of the ceremonies organized for the ships with three holds launched with the efforts of Gazi Hüseyin Pasha, which is the subject of our study.

There is no information about Mehmed Salim Efendi, the author of the poem, in the sources. However, considering that the poem was written in 1216/1802 and that the poem ends with the phrase "former usher", it can be said that Mehmed Salim Efendi served as usher before 1802. When we look at the books of the period, it is seen that the name of Mehmed Efendi is among those who served in 1183-1192. Accordingly, it is possible that the poet is the same person as this person. It is understood that Mehmed Efendi, who seems to have served as the Grand Vizier's Divan Clerk based on the notebook and Vasıf history, was appointed to the office of teşrifat when Teşrifatçı Enverî was dismissed and sent to the Cebeciler kitabet. After serving as a teşrifat for about ten years, on 23 Muharram 1191, he left his post and was appointed as the Istanbul Customs Surety. It is thought that he used the nickname "Teşrifatçı" because of his duty as a teşrifatçı. Mehmed Salim Efendi, who we do not have comprehensive information about his life, presented this poem to Captain-at-Large Küçük Hüseyin Pasha. In the verse, which consists of thirty-one couplets, the names of the ships of the Ottoman navy are listed and the date of the ships with three holds launched in 1802 is written in a skillful and sehli-i mümteni style. Manzum dates are also historical documents. The poet composed the verse by utilizing the possibilities of literature, history and mathematics. He used the word "date" and his pseudonym before the verse in which the date is told in ebced in the history poem he wrote in accordance with the tradition. The names of naval ships such as Ziver-i Bahrî, Nasır-ı Bahrî, Nusret-nümâ, Feyz-i Huda, Ankâ-yı Bahrî, Murg-ı Hümâ, Berîd-i Bahr, Peyk-i Zafer, Şehbaz-ı Bahrî, Neheng-i Bahr, Ankâ Peyker, Perr-i Bahrî, Fatih-i Bahrî, Şeş-pây-ı Bahrî are mentioned in the poem.

Due to the subject of the verse and the fact that it has a verse uttered with ebcad calculation, its genre is a history verse. According to the way they are sung, history verses are categorized into groups such as those that are sung literally, figuratively, figuratively and figuratively, chess style, enigmatic, and mixed. When we take into account Mehmed Salim Efendi's way of calculation, the words he used and the meaning he concealed in the words, it becomes clear that the type of his verse is one of the dates spoken in meaning. This is because in spiritual dates, the numerical values of ebcad calculation are given by using the numerical equivalent of each letter in the verse. Thus, the exact date is revealed. Mehmed Salim Efendi's history verse on the occasion of the launching of the ships with three holds is a full date, which is a sub-branch of the date spoken literally.

Giriş

Edebiyatımızda bir olayın tarihini mısra, beyit veya ibare ile belirtme sanatına tarih düşürme denilmektedir. XII. yüzyılda Fars edebiyatında ortaya çıkan tarih düşürme sanatı, İslam kültürünün de etkisiyle Arap ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. Edebiyatımızda ise ilk örnekleri XIV. yüzyılda görülmeye başlamış, XVIII. yüzyılda en yaygın ve görkemli örneklerini vermiştir. İlk ortaya çıktığı dönemlerde tek kelime veya terkipten oluşan tarih düşürmeler giderek gelişmiş ve uzun manzumelere dönüşmüştür. Hatta şairliğin gereklerinden biri sayılarak, hüner gösterme aracının bir ifadesi olmuştur. Özellikle Hâşimî (ö. 1613?) ve Sürûfî (ö. 1814) gibi şairler bu türün en nadide örneklerini ortaya koymuşlardır. Özellikle bu türün sanat değeri en yüksek örnekleri doğum, ölüm, sünnet, evlenme, zafer, barış, göreve atanma, tahta çıkma gibi olayların yanı sıra cami, medrese, saray, çeşme gibi bina yapımlarında karşımıza çıkmaktadır.¹ Tarihlerin edebî olarak ifade edilmesi Osmanlı toplum ve medeniyetinin hem sanatkârane yönünü göstermekte hem de milletin hafızası kayıt altına alınmaktadır. Konu sınırlaması olmaksızın her konuda yazılabilen tarih düşürmelerden biri de donanma gemilerine düşülen tarihlerdir. Nitekim bunun en güzel örneklerinden biri de III. Selim döneminde Osmanlı donanmasının yeniden yapılanması kapsamında Küçük Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan gemilerin denize indirilmesi törenlerinde Teşrifatçı Mehmed Salim'in kaleme aldığı manzumedir.

Osmanlı Devleti'nin 1787-1788 tarihlerinde eş zamanlı devam ettiği Avusturya ve Rus savaşlarının yenilgisinin hemen ardından tahta çıkan III. Selim², devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için başta askerî alan olmak üzere hemen her alanda yeniden yapılanmaya gitmiştir. O, yenilginin nedeni gördüğü orduyu büyük oranda tasfiye eden III. Selim, Avrupa tarzında eğitim alan Nizâm-ı Cedîd Ordusunu kurmuş ve yeni bir donanma yapılmasını sağlamıştır.³ Bu dönemde atıl durumda olan tersaneler Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'nın gayretleri ile yenilenmiştir. 1789-1807 yılları arasında Selimiye, Tāvûs-ı Bahrî, Heybet Endâz, Beşaretnüma, Badi-i Nusret, Arslan-ı Bahrî, Şehbaz-ı Bahrî, Sayyad-ı Bahrî, Ejder-i Bahrî, Zîver-i Bahrî, Pertev-i Nusret, Âsar-ı Nusret, Kaplan-ı Bahrî, Seddülbahir, Fatih-i Bahrî, Bahr-ı Zafer, Feyz-i Huda, Hilâl-i Zafer, Kilidülbahir kalyonları; Mesken-i Gazi, Şahin-i Derya, Bedr-i Zafer, Civan-ı Bahrî, Hüma-yı Zafer, Şehper-i Zafer, Şevketnüma, Şiar-ı Nusret, Nesim-i Zafer, Gazal-i Bahrî, Bülheves, Hediyyetü'l-mülûk, Tîz Hareket, Nimet-i Huda, Küşâde Baht

¹ Rıdvan Canım, "Klasik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebcad Ustası: Adanalı Sürûfî", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, 13 (2), s. 105; Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", *TDVİA*, C. 40, s. 80-81, İstanbul, 2011.

² III. Selim dönemi ile ilgili çalışmalar için bakınız: Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2007, s. 1-85; Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yay., İstanbul 2008; *Nizâm-ı Kadîmden Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, Edt.: Seyfi Kenan, İSAM Yay., İstanbul 2010; *III Selim: İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, Edt.: Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010; Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1800*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2011, s. 185-266.

³ Kemal Beydilli, "Selim III", *TDVİA*, C. 36, s. 420-425, İstanbul, 2009.

firkateynleri ile Zafer Küşa, Cengâver, Şucâ-ı Bahrî, Saikabâr, Ateş-feşân, Selâbetnüma, Rehber-i Nusret, Meserret-i Bahr, Murg-ı Bahrî, Ferahnüma, Hediye-i Hâkim-i Fas korvetleri başta olmak üzere kısa sürede doksan gemi inşa edilmiştir.⁴ Devletin gücünü halka göstermek için de eski bir Türk geleneği olan teşrifatlar yapılmış ve bu teşrifatları halk da izlemiştir. Aynı zamanda sözü edilen durum dönemin şairlerinin de dikkatini çekmiş ve gemilerin suya indirilmesine farklı şairler tarafından tarihler düşülmüştür. Konunun öneminin anlaşılması için manzumenin ithaf edildiği dönemin kaptanıderyasından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1. Gazi Hüseyin Paşa (1758-1803)

Damat, Gazi, Küçük gibi lakaplarla bilinen Hüseyin Paşa'nın doğum tarihi kaynaklarda belirtilmemekle birlikte vefat tarihinden hareketle 1758 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Gürcü veya Çerkes asıllı olduğu düşünülen Hüseyin Paşa, 9-10 yaşlarında iken kölesi olduğu Kırım Seraskeri Silahdâr İbrahim Paşa (ö. 1769) vasıtasıyla saraya getirilerek III. Selim'in kardeşi Şehzade Mehmed'in hizmetine verilmiştir. Enderunda eğitim aldıktan sonra mabeyincilik, tebdilcilik, başçuhadarlık⁵ görevlerinde bulunmuştur. O, başçuhadar iken İhlamur mesire alanında yapılan nişan talimlerine ve ordunun yenilenmesi faaliyetleri kapsamında Fransız elçi General Horace Comte Sebastiani ve III. Selim'in şehzadelik elçisi ve donanma tercümanı olan İshak Bey ile yapılan istişarelere katılmıştır. Bu görüşmelerde III. Selim'in takdirini kazanmış ve sonuç itibarıyla 16 Recep 1206 / 10 Mart 1792'de Kaptanıderya Giritli Hüseyin Paşa'nın yerine kaptanıderya olarak atanmıştır. Kaptanıderyalığa atandıktan sonra da I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan ile evlenmiştir.⁶

Gazi Hüseyin Paşa'nın kaptanıderya olarak tayin edilmesine dönemin ünlü şairlerinden Sürûrî de şu tarihi düşmüştür.

“Mâlik-i bahş-e devlet Hüseyn Pâşâ'dır

Bahr-i luftuñ Kıpudan'ı o kerem pîrâdır” (H. 1206, 1206-M. 1792, Sürûrî-i Müverrih/66)

Paşa, kaptanıderya olarak önceliğini Ege'de korsanlarla mücadele ederek denizleri güvenli hâle getirip Akdeniz, Ege, Karadeniz ve İstanbul'da yeni kalyonlar, kırlangıçlar ve şehtiyeler inşa ettirerek donanmayı güçlendirmiştir. Ancak saray içi mücadeleler nedeniyle 1797 yılında Rumeli seraskerliğine tayin edilip İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve Bulgaristan, Eflak ve Sırbistan bölgelerinde isyan çıkaran Pazvandoğlu isyanını bastırmakla görevlendirilmiştir. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi üzerine 1799'da geri çağırılmış ve Mısır'a gönderilmiştir. O, Mısır'ın kurtarılmasını müteakip 1801 yılında İstanbul'a geri dönmüştür. Mehmed Hafid Efendi, Hüseyin Paşa'nın Fransızlara karşı verdiği başarılı mücadeleleri anlatan Gazavât-ı Hüseyin Paşa isimli bir eser kaleme almıştır.⁷ Bu durum Paşa'nın denizcilikteki başarısını göstermesi açısından önemlidir. O, kısa sayılacak hayatına sığdırdığı başarılarından bir müddet

⁴ Enver Ziya Karal, “Selim III. Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, I/3, 203-211, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1941; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2. Baskı, s. 26, Ankara, 2001.

⁵ Evren Gökçe, “Sultan Abdülaziz Döneminde Mâbeyn-ı Hümâyün'da Mâbeyncilik (kurenâlik) Görevi”, *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (30 Eylül 2021), s. 615.

⁶ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, Dersaadet 1309, s. 266-267; Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, Haz.: Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017, s. 821-827; Nejad Göyünç, Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa, *Tarih Dergisi*, C.2, S.3-4, 1952- s. 35-50; Nejad Göyünç, “Hüseyin Paşa, Küçük”, TDVİA, C. 19, İstanbul 1999, s. 6-8; Münir Aktepe, “Husayn Pasha (Küçük Hüseyin Pasha)”, *The Encyclopedia of Islam*, C. III, 1986, s. 627-628; J. H. Mordtmann, “Hüseyin Paşa (Küçük)”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 5/1, İstanbul 1987, s. 654-655; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 3, s. 724; Ertan Ünlü, “Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 40/69, 2021, s. 234-265.

⁷ Nejad Göyünç, Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa, *Tarih Dergisi*, s. 35-36; Nejad Göyünç, “Hüseyin Paşa, Küçük”, TDVİA, s. 6-8, İstanbul, 1999; Mustafa Erkan, “Gazavatnâme”, TDVİA, C. 13, s.439-440, İstanbul, 1996; Zeki Arıkan, *Türk Denizcilik Tarihi*, Boyut Yayıncılık, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s. 143, İstanbul, 2009; Erdoğan, Oran, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Teşkilatı”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), s. 32-34, Ankara, 2012; Fahri Çoker, *Bahriyemizizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Deniz Kuvvetleri Basımevi, s. 120-123, Ankara, 1994.

sonra 7 Aralık 1803 tarihinde verem hastalığından vefat etmiş ve Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan türbesine defnedilmiştir.⁸

Gazi Hüseyin Paşa'nın 12 yıllık (1792-1803) kaptanıderyalığı dönemindeki en büyük başarısı modern ve Batılı anlamda Osmanlı donanmasını yeniden kurmasıdır. III. Selim'in ıslahatları kapsamında; kalyonlar büyük ve küçük olmak üzere iki sınıfa ayrılmış, gemi kaptanlarına ehliyetlerine göre görev verilerek terfileri kurala bağlanmış, seferden dönen mürettebatın memleketlerine gönderilmesi uygulamasından vazgeçilerek, kış aylarında da tersanede kalmaları, talim ve terbiye yapmaları sağlanmış, tersanede çalışan marangozlar teknik eleman olan donanma gediklisi yapılmış, kalyonlar için büyük havuzlar inşa edilmiş, tersane sarayı yenilenmiş ve Fransa'dan J. B. Le Brun, J. B. Benait ve T. Petit gibi gemi inşa mimarları getirilerek yeni savaş gemileri inşa edilmiş, asker sayısı 40.000'e çıkarılarak Avrupa'nın en güçlü donanması kurulmuştur ve bunları Tersane-i Âmire'de uygulamaya konulan birtakım idari düzenlemeler takip etmiştir.⁹ İnşa edilen söz konusu gemiler için zaman zaman resmî törenler de yapılmıştır. Bu törenlerin en önemlilerinden biri de donanma merasimleridir.

2. Donanma Merasimleri

Teşrif kelimesinin çoğulu olan teşrifat, “resmî gün ve toplantılarda uyulması gereken âdet ve usuller, resmî gelenekler, merasim, protokol” gibi manalarına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde törenlerde teşrifat kurallarını uygulayan görevliye ise teşrifatçı veya teşrifati efendi denilmiştir.¹⁰ Türk devlet geleneğinin devamlılığını yansıtan merasimler, Osmanlı Devleti'nin saray teşkilat sistemini ve teşrifat anlayışındaki inceliklerini yansıtmaya açısından önemlidir. “Devlet merasimle kaimdir.” ilkesini benimseyen Osmanlı Devleti, gücünü ve ihtişamını göstermek amacıyla donanmanın sefere gidişi ve gelişi için bu etkinlikleri yapmıştır. Bu kutlamalara resmî olarak 18. yüzyıla kadar teşrifat, sonraları ise merasim ve protokol gibi isimler verilmiştir. Teşrifat, Akdeniz'e veya Karadeniz'e gitmek için donanmanın ana merkezi olan İstanbul'daki Tersane-i Âmireden hareketiyle başlar, Yalı Köşkü'nde padişahın kabulüyle devam eder, Beşiktaş İskelesi'nde Barbaros Hayreddin Paşa türbesi ziyaret edilir ve ardından sefere çıkılmasıyla son bulurdu. Bu merasimler aynı zamanda padişah veya sadrazamın tersaneyi teftişi veya gemilerin denize indirilmesi münasebetiyle de yapılırdı.¹¹ Böylece halk da devletle bütünleşir ve meydana gelen yenilikleri yerinde görme imkânına kavuşurdu.

İşte çalışmamızın konusunu oluşturan Gazi Hüseyin Paşa'nın gayretleriyle denize indirilen üç ambarlı gemilerle ilgili düzenlenen teşrifat geleneği neticesinde yazılan manzumede bu durum ifade edilmektedir. Öneme binaen manzume yazılan üç ambarlı kalyonlar hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

3. Üç Ambarlı Kalyon

Osmanlı Donanması'nda kullanılan kürekli gemilerin yerini XVII. yüzyıldan sonra yelkenli gemiler almıştır. Özellikle Girit seferleri (1645-1669) Osmanlı gemiciliğinde bir dönüşümün başlamasına sebep olmuş ve 1682'den itibaren kalyonlara geçilmiştir. Diğer yandan

⁸ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, s. 267; M. Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 3, s. 724; Nejad Göyünç, Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa, *Tarih Dergisi*, s. 47.

⁹ Mehmet Korkmaz, *Çaka Bey'den Cumhuriyete Türk Denizcilik Tarihi*, Milli Savunma Üniversitesi Merkez Basımevi ve Yayınevi, İstanbul 2022, s. 114-120; Nejad Göyünç, “Küçük Hüseyin Paşa”, s. 48; Nejat Göyünç, “Hüseyin Paşa, Küçük”, s. 7; J. H. Mordtmann, “Hüseyin Paşa (Küçük)”, s. 654; S. J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim, 207-2017*; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018, s. 216-235; Ertan Ünlü, *Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri*, s. 239-240.

¹⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1993, s. 477; Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1317, s. 407; Filiz Karaca, “Teşrifat”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 570.

¹¹ Dündar Alıkkılıç, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002, s. 83-88; İdris Bostan, “Kapudan Paşa”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 354-355; Ersin Gülsoy, “XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hakimiyeti”, *Türkler IX*, İstanbul 2002, s. 590; Orhan Şaik Gökyay, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya İle İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982, s. 25.

üst güvertelerinin altında üç ambarları bulunan gemilere üç ambarlı kalyon ismi verilmiştir. 1500 civarı personelin olduğu, boyları 46, enleri 17 metre olan ve 130 top taşıyan bu gemiler sancak gemileri olarak da kullanılmıştır.¹² Özellikle Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın (ö. 1701) hazırladığı Bahriye Kanunnamesi ile donanmada en az 40 kalyon olması gerektiği kararlaştırılmış ve donanmadaki terfilerin nasıl olacağı da düzenlenmiştir.¹³ Mora'da isyan çıkarmak için Akdeniz'de bulunan Rus donanmasının 6-7 Temmuz 1770'te Çeşme Limanı'nda Osmanlı gemilerinden almış iki tanesini yaktığı deniz savaşından sonra kalyon yapımına hız verilmiş ve 1775 yılında on tane kalyon denize indirilmiştir. 1791 yılında ise kalyon sayısı on sekize çıkarılmıştır. Bu kalyonlardan dokuz yüzden fazla personel taşıyan en heybetlisine üç ambarlı, en ufağına ise tombaz adı verilmiştir.¹⁴ Özellikle Gazi Hüseyin Paşa'nın girişimleri ile 1793'te Fransa'dan gelen Le Brun'un yaptığı kalyon çizimine Mukaddime-i Zafer kalyonu adı verilmiş ve yapılacak kalyonların bu çizime göre yapılması sağlanmıştır. Le Brun, tersanelerde mühendislik yapmasının yanı sıra Deniz Mühendishanesinde gemi inşa dersleri de vermiştir. Donanmayı yenileme teşebbüsleri neticesinde 1789'da üç ve iki ambarlı kalyonlar, kapak kalyonlar, fırkateyn, korvet, şalope, şehtiye, ateş gemisi, uskuna, kırlangıç gibi yelkenli gemi tipleri inşa edilmişti¹⁵ ki üç ambarlı gemilerin en büyüğü ve meşhuru Mahmudiye kalyonudur. Bu kalyon hem Osmanlı'nın hem de 19. yüzyılda dünyanın en büyük savaş gemisidir.¹⁶

Osmanlı donanması, yenilenmesinden sonra Ege, Akdeniz, Mısır havalisi ve Karadeniz'de yoğun faaliyetlerde bulunmuştur. Bu durum dönemin şairleri tarafından fark edilmiş, yeni inşa edilen gemilere ve yapılan seferlere tarih düşürme yoluna gidilmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri de arşiv kayıtlarında bulunan Teşrifatçı Mehmet Salim'in kaleme aldığı manzumedir.

4. Teşrifatçı Mehmed Salim

Mehmed Salim Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak manzumenin 1216/1802 tarihinde yazıldığı ve şiirin sonunda sabık teşrifatçı ifadesinin bulunduğu dikkate alındığında Mehmed Salim Efendi teşrifatçılık görevini 1802 tarihinden önce yapmış olduğu söylenebilir. Dönemin teşrifat defterlerine bakıldığında 1183-1192 tarihlerinde görev yapanlar arasında Mehmed Efendi isminin yer aldığı görülmektedir. Buna göre şairin bu şahısla aynı kişi olması muhtemeldir. Defter ve Vasıf tarihinden hareketle Sadrazam Divan Kâtibi olarak görev yaptığı görülen Mehmed Efendi'nin, Teşrifatçı Enverî'nin azledilerek Cebeciler kitabetine gönderilmesi üzerine Teşrifatçılık makamına getirildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık on yıl teşrifatçılık görevini sürdürdükten sonra 23 Muharrem 1191 tarihinde mazuliyete ayrılarak İstanbul Gümrük Eminliğine tayin olunmuştur.¹⁷ Yapmış olduğu teşrifatçılık görevinden dolayı da "teşrifatçı" lakabını kullandığı düşünülmektedir. Hayatı hakkında kapsamlı bilgiye sahip olamadığımız Teşrifatçı Mehmed Salim Efendi, incelediğimiz

¹² Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'i't-Tevârih (Haz. M. Aktepe), C. I, s. 175, İstanbul, 1976; Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, Çeşmî-zâde Tarihi (Haz. B. Küttükoğlu), s. 23, İstanbul, 1993; İdris Bostan, Küreklî ve Yelkenli Osmanlı Gemileri, s. 331, İstanbul, 2005; Yusuf Alperen Aydın, "Osmanlı Denizciliği (1700-1770)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), s. 38, İstanbul, 2007.

¹³ İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", TDVİA, C. 29, İstanbul 2004, s. 524-526.

¹⁴ İdris Bostan, "Kalyonun Yükselişi ve Akdeniz'de Osmanlı Donanması (XVIII. Yüzyıl)", Ed. Zeki Arkan-Lütfü Sancar, Türk Denizcilik Tarihi 2, 1. Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 15-25; Tuncay Zorlu, "III. Selim ve Osmanlı Deniz Gücü'nün Modernleşmesi", Ed. Zeki Arkan-Lütfü Sancar, Türk Denizcilik Tarihi I, 1. Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul, 65-73.

¹⁵ Nurcan Bal, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Bahriyesi'nde Gemi İnşa Teknolojisinde Değişim: Buharlı Gemiler Dönemi", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yeniçağ Tarihi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 10.

¹⁶ Mustafa Çırpan, Osmanlı Devleti'nde Gemi Tipleri ve Gemi Kazaları ile İlgili Değerlendirmeler, GİDB Dergi, S.19, 2020, s. 10-11.

¹⁷ Ahmed Vâsıf, Tarih, C. II, Bulak 1246, s. 176; Filiz Karaca, "Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 102.

bu manzumesini Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'ya sunmuştur. Otuz bir beyitten oluşan manzumede Osmanlı donanması gemilerinin isimleri sayıldıktan ve 1802 yılında denize indirilen üç ambarlı gemilerine ustalıklı ve sehl-i mümteni üslubuyla tarih düşülmüştür. Manzum tarihler aynı zamanda tarihi bir belge özelliği de taşımaktadır. Şair manzumeyi edebiyat, tarih ve matematiğin imkânlarından faydalanarak meydana getirmiştir. O geleneğe uygun olarak kaleme aldığı tarih manzumesinde ebcetle tarihi söylediği mısradan önce “tarih” kelimesini ve mahlasını kullanmıştır. Manzumede Ziver-i Bahrî, Nasır-ı Bahrî, Nusret-nümâ, Feyz-i Huda, Ankâ-yı Bahrî, Murg-ı Hümâ, Berîd-i Bahr, Peyk-i Zafer, Şehbaz-ı Bahrî, Neheng-i Bahr, Ankâ Peyker, Perr-i Bahrî, Fatih-i Bahrî, Şeş-pây-ı Bahrî gibi donanma gemilerinin ismi geçmektedir.

5. Manzumenin İncelenmesi

İncelemenin bu kısmında manzumenin beyit sayısı, vezni, kafiyesi, nazım şekli, türü ile transkripsiyonlu metni ele alınmıştır.

5.1. Beyit sayısı

Kaside nazım şekliyle yazılan manzume nispeten uzun sayılabilecek uzunlukta 31 beyitten oluşmaktadır. Bu tür manzumelerin klasik edebiyat ve belagat kaynaklarında beyit sayısının genelde 2 olduğu görülmektedir. Ancak nadir de olsa otuz beyte kadar çıkan manzumeler bulunmaktadır. İncelediğimiz manzume beyit sayısı açısından genelin hayli üzerinde olup kıta-i kebire olarak değerlendirilebilir.

5.2. Vezin

Bu tarih manzumesinde, tarih manzumelerinde en çok tercih edilen Hezec bahrindeki *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Altmış bir şair üzerinde inceleme yaparak Türk şiirinde en çok kullanılan kalıpları tespit eden İpekten'e göre bu kalıp %13,7 oranında en sık kullanılan üçüncü kalıptır.¹⁸

5.3. Kafiyesi

Manzumenin musarra' beytinin ilk mısrası ile beyitlerin ikinci mısraları aa, ba, ca, da şeklinde kafiyelidir. Şiirin kafiyesi kafiye-i mücerrededir ve kafiye harfi eliftir. Manzumenin revîsi “â”dır.

Mehmed Salim Efendi'nin manzumesinde kullanılan kafiyeler şunlardır:

dîn-âsâ	cihân-ârâ	hâlâ	ser-tâ-pâ	Mevlânâ	Mevlâ	ra'nâ
ser-tâ-pâ	hem-pâ	Tevfîk-zâ	aşlâ	güyâ	hâlâ	âteşin-peymâ
bâd-peymâ	ser-tâ-pâ	icrâ	hem-ifnâ	hâlâ	ifnâ	bî-hem-tâ
hâkkâ	hâlâ	zîba	a'lâ	câ	hâkkâ	Mâşâ
aşlâ	ifşâ	hâlâ				

5.4. Nazım Şekli

Manzumenin vezni, mısra sayısı, kafiye düzeni incelendiğinde nazım şeklinin kaside olduğu ortaya çıkmaktadır. Zaten belgenin giriş kısmında “*zât-ı şahramân-şavlet ü nerîmân-şavlet devletlü merhâmetlü veliyyü'n-nî'am Gâzî Hüseyin Pâşâ efendimizün himem-i sâmiyeleriyle bu sene-i mübârekede nüzül iden Üç Anbarlı'ya tām olarak târîh-i tanzîm ü taşhîh olunan esâmî-i sefâyin-i hümâyünü işbu kâşîde-i çâkerâneme derc ile hâk-i pâ-y-ı 'aliyyelerine ref' u taqdîm olındı*” ibaresinden de kaside olduğu anlaşılmaktadır.

“Belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir”¹⁹ anlamında kullanılan kaside Arap edebiyatından Türk edebiyatına geçmiştir. Kasidelerde Allah,

¹⁸ Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh yayımları, 3. baskı, İstanbul 1999, s. 277.

¹⁹ Hüseyin Elmalı, “Kaside”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2009, s. 562.

peygamber, halife gibi dinî unsurlar, padişah, vezir, sadrazam, şehzade, paşa, vali gibi devlet unsurları ve şehir, meclis, taht, kılıç, taç gibi farklı unsurlar da övülebilir.²⁰ Övgüyü yüceltmek için daha çok teşbih, istiare, mecaz, telmih, mübalağa gibi sanatlar kullanılır. Bu manzumede ise Gazi Hüseyin Paşa geleneğe uygun olarak övülmüştür.

Mehmed Salim'in manzumesinin matla ve taç beyitleri şu şekildedir:

İlāhī gālib it a'dā-yı dīne devleti her cā
Mü'eyyeddür bu devlet şer'le her demde dīn-āsā
*

Benüm haddüm degül Dārā seni tavşif egerçi līk
Kuluñ oldığını **Salim** murād eyler ide ifşā

5.5. Türü

Manzumenin konusu ve ebcet hesabı ile söylenmiş mısrası olması hasebiyle türü tarih manzumesidir. Tarih manzumeleri söyleniş biçimlerine göre, manen, lafzen, manen ve lafzen, satranç usulü, muammalı, karışık söylenenler şeklinde gruplara ayrılır. Mehmed Salim Efendi'nin hesaplama biçimi, kullandığı kelime ve kelimeye gizlediği manayı dikkate aldığımızda onun manzumesinin çeşidinin manen söylenen tarihlerden olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü manen söylenen tarihlerde ebcet hesabının sayı değerleri mısradaki her harfin rakamsal karşılığı kullanılarak verilir. Böylece tarih tam olarak ortaya çıkarılır.²¹

Mehmed Salim Efendi'nin üç ambarlı gemilerin denize indirilmesi münasebetiyle düşürdüğü tarih manzumesinin türü manen söylenen tarihin bir alt dalı olan tam tarihtir. Tam tarih beyti şu şekildedir:

Didüm tebrîk için bir mısrā' ile tām ola tārīh
Üç Anbarlı selāmetle inüb bahre zihī hālā (1216/1802)

اوج انبارلى سلامتله اينوب بحره زهى حالا ١٢١٦

5.6. Manzûme Metni

Zāt-ı kâhramân-şavlet ü nerīmân-saṣvet devletlü merḥametlü veliyyü'n-ni'am Ġāzī Hüseyin Pāşā efendimüzün himem-i sāmīyeleriyle bu sene-i mübārekede nüzül iden Üç Anbarlı'ya tām olarak tārīh-i tanzīm ü taṣḥīh olunan esāmī-i sefāyin-i hümāyūnı işbu **kaşide-i çakerāneme** derc ile hāk-i pāy-ı 'aliyyelerine ref' u taḳdīm olındı²²

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. İlāhī gālib it a'dā-yı dīne devleti her cā
Mü'eyyeddür bu devlet şer'le her demde dīn-āsā
2. Cenāb-ı şāh-ı 'ālem ḥāzret-i Ġāzī Selīm Hān kim
Mülükün āb-ı rüyü zīver-i taht-ı cihān-ārā
3. O ḥākān-ı kerīmü'ş-şān kim eyyām-ı 'adlinde
Revāndur āb-ı şemşiri cihāna ser-te-ser hālā
4. Degül bahreyne belkim ḥuşk ü terde öyle cārī kim
İdüb gārḳ-āb-ı berri ḥuşk ider fermānı ser-tā-pā
5. Ḥuşuşā heft deryānuñ muḥīṭ-i dehşet-endāzı
Donanma-yı hümāyūnı ola maḥfūz-ı Mevlānā

²⁰ Esra Uslu, "Kasidede Övgü Kalıpları ve Divan Şiiri Öğretimindeki Yeri", Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, s. 127-137.

²¹ Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", s. 80-82; Serhan Alkan İspirli, Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 14, Erzurum 2000, s. 79-83.

²² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), TSMA.E.0533.3.

6. O kalyonlar kim olmuş her biri bir genc-i bād-āver
Ki kılmışdur müyesser husrev-i devrān için Mevlā
7. Müsellem cümleden zīnetde ancak Zīver-i Bahrī²³
Veğāda şīr olur şūretde dehrūñ şūhıdur ra'nā
8. Sütūn-ı dil-keşi bir şeh-levend-i serv-kāmetdür
Hırām-ı nāzı kim hayrān ider insānı ser-tā-pā
9. Kaçan kim şayd-ı a'dā kaşdın itse Nāşır-ı Bahrī²⁴
Olur Nuşret-nümā²⁵ Feyz-i Hudā tevfiķ ile hem-pā
10. Degül keştī bu bir hayret-fezā 'Ankā-yı Bahrī²⁶ dür
Ki olmuş bād-bānı şeh-per-i tūlān-ı tevfiķ-zā
11. Yā hōd Murğ-ı Hümā' dur baħr-i aħdar āsmānisi
Anuñcün lāne-sāz olmak zemīne olmadı aşlā
12. Berīd-i Bahr²⁶ ile Peyk-i Zafer gūyā donanmanuñ
Birisi reh-beridür biri de dümdāridur gūyā
13. Şikār almağda evimiz biri de Şeh-bāz-ı Bahrī²⁷ ye
'Adūya virmede her laħza bīm-i cān-rübā hālā
14. Neheng-i Bahr'e teşbīh olsa şāyān seyr ü sür'atde
Velī yokdur nehengde böyle tōb-ı āteşin-peymā
15. O 'Ankā-peyker' üñ bāl ü cenāhı Perr-i Bahrī²⁷ kim
Kānadıyla uçar deryāda şanki murğ-i bād-peymā
16. Yiter teşhīr için şāh-ı cihāna Fātih-i Bahrī²⁸
Murādı fetħ ise sāhildeki büldānı ser-tā-pā
17. Şu uyur düşmen uyumaz diyü şad-çeşm-i şavletle
İder her laħza diķkatle niğeh-bān şimesin icrā
18. Çeker hep düşmeni zencīre şimdī cümle kōrvetler
'Adū-yı dīni bunlardur ider maħbūs-ı hem-ifnā
19. Degüldür zevraķ u keştī bu kim Şeş²⁹-pāy-ı Bahrī²⁸ dür
Süvār olsa sezādur kahrāmān-ı dehr kim hālā
20. O Üç Anbarlı kim rāyet-firāz-ı nuşret olduķça
Olur a'dā ğarīk-i çār mevc-i hīz ile ifnā
21. N'ola sedd-i sedīd-i rāh-ı a'dā olsa lāyıkdur
Ki gāhice süvār olmağdadur Pāşā-yı bī-hem-tā
22. Cenāb-ı hāzret-i Gāzī Hüseyñ Pāşā-yı luřf-āver
İder yemde semek gökde melek her dem şenā haķķā
23. N'ola a'dā şaşursa puşılasın ker zamānında
Kaçardı abisin gūş eyleyelden şavletüñ hālā

²³ 7 Ra. 1165/24 Ocak 1752 tarihinde denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr. 265a-b, İstanbul, 1199.

²⁴ 28 M. 1161/29 Ocak 1748 tarihinde denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr.153b, İstanbul, 1199.

²⁵ 28 M. 1162/18 Ocak 1749'da denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr. 189a, İstanbul, 1199.

²⁶ 24 Ra. 1163/3 Mart 1750 tarihinde denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr. 219a, İstanbul, 1199.

²⁷ 23 M. 1160/4 Şubat 1747 tarihinde denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr. 108b, İstanbul, 1199.

²⁸ 15 S. 1159/9 Mart 1746 tarihinde denize indirilmiştir. İzzî, *Târîh*, vr. 56a, İstanbul, 1199.

²⁹ Üç kantarlı bir kalyondur. 1737 yılında Sinop'ta inşa edilmiştir: Şem'dānî-zāde Fındıklılı Süleyman Efendi *Târîhi, Mür'î't-Tevârih*, (haz. M. Aktepe), İstanbul 1978, II. A, 16; Bostan, *Osmanlı Gemileri*, s. 352-53.

24. Bi-ḥamdi'llāh şuyun buldı anuḡ eyyām-ı luḡfinda
Donanma-yı hümāyūn kim zihī saḡvet-nümā zība
25. Ne himmetdür bu himmet kim donanma olmadı bir dem
Ne böyle şavlet-efzā hem ne böyle keşret u a'lā
26. O destūr-ı kerem-pīrā müşīr-i ma'delet-ārā
Ki bāb-ı cūdma Ḥātem sezā der-bān ola her cā
27. Buḡa söz var mıdur teşhīr idüb mısırī kılıcıyla
Ḥalāş itdi niçe mü'minleri küffārdan ḡaḡḡā
28. Esīrümdür dise Mısır'ı bütün ḡalḡını lāyıḡdur
Niçe şıbyān niçe nisvān ḡalāş itdi hele māsā
29. Vezīrā ḡāziyā iy luḡfı bisyār fātiḡ-i Mısırī
Ki ma'dümdür senüḡ mişlün cihāna gelmedi aşlā
30. Benüm ḡaddüm degül Dārā seni tavşīf egerçi līk
Ḳuluḡ olduḡını Sālīm murād eyler ide ifşā
31. Didüm tebrīk için bir mısra' ile tām ola tārīḡ
Üç Anbarlı selāmetle inüb bahre zihī ḡālā (1216 / 1802)
اوچ انبارلى سلامتله اينوب بحره زهى حالا ١٢١٦

Sonuç

Tarihte önemli görülen olayların tarihine dikkat çekmek için başvurulan yöntemlerden biri de ebcetle tarih düşürmektir. Tarih düşürmenin hemen her alanda sık ve yaygın kullanımı klasik edebiyatta önemli bir sanat olmasına yol açmıştır. Bu durum hem şairliğin gereklerinden sayılmış hem de tarihî bir belge niteliği, özelliği göstermiştir. 1770 yılındaki Çeşme vak'asından sonra donanmayı yenileme çalışmaları kapsamında Avrupa'dan uzmanlar getirilerek Osmanlı denizciliğinde köklü değişiklikler yapılmıştır. III. Selim zamanında 1792-1807 yıllarını kapsayan, yenilenme ve yeniden yapılanma çalışmalarının öncülüğü Gazi Hüseyin Paşa yapmıştır. Kaptanıderya Hüseyin Paşa'nın kararlı ve istikrarlı adımları neticesinde kısa süre içerisinde yeni tip birçok gemi yapılarak denize indirilmiştir. Halkın da katılımıyla görkemli törenler yapılarak denize indirilen gemiler şairlerinin de dikkatini çekmiştir. Gemilerin denize inişlerini ölümsüzleştirmek isteyen şairler tarih manzumeleri kaleme almışlardır. Gemiler ve törenlerle ilgili yazılan manzumelerin en güzellerinden biri de Teşrifatçı Mehmet Salim Efendi tarafından yazılarak dönemin kaptanıderyası Gazi Hüseyin Paşa'ya arz edilen bu manzumedir. Bu manzumede Hümayun Donanmasında var olan gemilerin isimleri sayılmış ve dönemin en büyük gemileri olan üç ambarlı gemilere tarih düşülmüştür.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, Dersaadet 1309.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, Haz.: Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Tarih*, C. II, Bulak 1246, s. 176.
- Aksan, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1800*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2011.
- Aktepe, Münir, "Husayn Pasha (Küçük Hüseyin Pasha)", *The Encyclopedia of Islam*, c. III, 1986, s. 627-628.

- Alikılıç, Dünder, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002.
- Arıkan, Zeki, *Türk Denizcilik Tarihi*, Boyut Yayıncılık, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009.
- Aydın, Yusuf Alperen, *Osmanlı Denizciliği (1700-1770)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.
- Bal, Nurcan, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Bahriyesi'nde Gemi İnşa Teknolojisinde Değişim: Buharlı Gemiler Dönemi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yeniçağ Tarihi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 10.
- Beydilli, Kemal, "Selim III", *TDVİA*, C. 36, s. 420-425, İstanbul, 2009.
- Bostan, İdris, "Kalyonun Yükselişi ve Akdeniz'de Osmanlı Donanması (XVIII. Yüzyıl)", Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, *Türk Denizcilik Tarihi 2*, 1. Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 15-25.
- Bostan, İdris, "Kapudan Paşa", *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 354-355.
- Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul, 2005
- Bostan, İdris, "Mezemorta Hüseyin Paşa", *TDVİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 524-526.
- Canım, Rıdvan, "Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûrî", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, 13 (2), s. 105-120.
- Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, *Çeşmî-zâde Tarihi (Haz. B. Kütükoğlu)*, İstanbul, 1993
- Çırpan, Mustafa, Osmanlı Devleti'nde Gemi Tipleri ve Gemi Kazaları İle İlgili Değerlendirmeler, *GİDB Dergi*, S.19, 2020, s. 10-11.
- Çoker, Fahri, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Deniz Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 1994.
- Ebüzziyâ Tevfik, *Sürûrî-i Müverrih*, Matba-ı Ebüzziya, Kostantiniyye, H. 1305.
- Elmalı, Hüseyin, "Kasîde", *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2009.
- Erdoğan, Oran, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Teşkilatı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012.
- Erkan, Mustafa, "Gazavatnâme", *TDVİA*, C. 13, s.439-440, İstanbul, 1996.
- Gencer, Ali İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 2001.
- Gökçe, Evren, "Sultan Abdülaziz Döneminde Mâbeyn-ı Hümâyûn'da Mâbeyncilik (kurenâlık) Görevi", *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (30 Eylül 2021).
- Gökyay, Orhan Şaik, "Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ile İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982.
- Göyünç, Nejad, Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa, *Tarih Dergisi*, C.2, S.3-4, 1952- s. 35-50.
- Göyünç, Nejat, "Hüseyin Paşa, Küçük", *TDVİA*, C. 19, s. 6-8, İstanbul, 1999.
- Gülsoy, Ersin, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler*, IX, İstanbul 2002.

- “Hüseyin Paşa, Küçük”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, V-I, s. 654- 655.
- İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh yayınları, 3. baskı, İstanbul 1999, s. 277.
- İspirli, Serhan Alkan, Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 14, Erzurum 2000, s. 79-83.
- III. Selim: İki Asrın Dönemecinde İstanbul*, Edt.: Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.
- İzzî, *Târîh*, İstanbul 1199.
- Karabey, Turgut, “Tarih Düşürme”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 80-82.
- Karaca, Filiz, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- Karaca, Filiz, “Teşrifat”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 570-572.
- Karal, Enver Ziya, “Selim III. Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, I/3, 203-211, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1941.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2007.
- Korkmaz, Mehmet, *Çaka Bey'den Cumhuriyete Türk Denizcilik Tarihi*, Milli Savunma Üniversitesi Merkez Basımevi ve Yayımevi, İstanbul 2022.
- Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, 6 cilt, Haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Mordtmann, J. H., “Hüseyin Paşa (Küçük)”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 5/1, İstanbul 1987, s. 654-655.
- Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, Edt.: Seyfi Kenan, İSAM Yay., İstanbul 2010.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul 1993.
- Panzac, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018.
- Shaw Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yay., İstanbul 2008.
- Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'i't-Tevârih* (Haz. M. Aktepe), C. I, İstanbul, 1976
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1317.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), TSMA.E.0533.3
- Uslu, Esra, *Kasidede Övgü Kalıpları ve Divan Şiiri Öğretimindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015.
- Ünlü, Ertan, “Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 40/69, 2021, s. 234-265.
- Zorlu, Tuncay, “*III. Selim ve Osmanlı Deniz Gücü'nün Modernleşmesi*”, Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, Türk Denizcilik Tarih I, 1. Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul, 65-73.

Ekler:

Resim 1: Küçük Hüseyin Paşa, Deniz Müzesi Arşivi, no: 1111

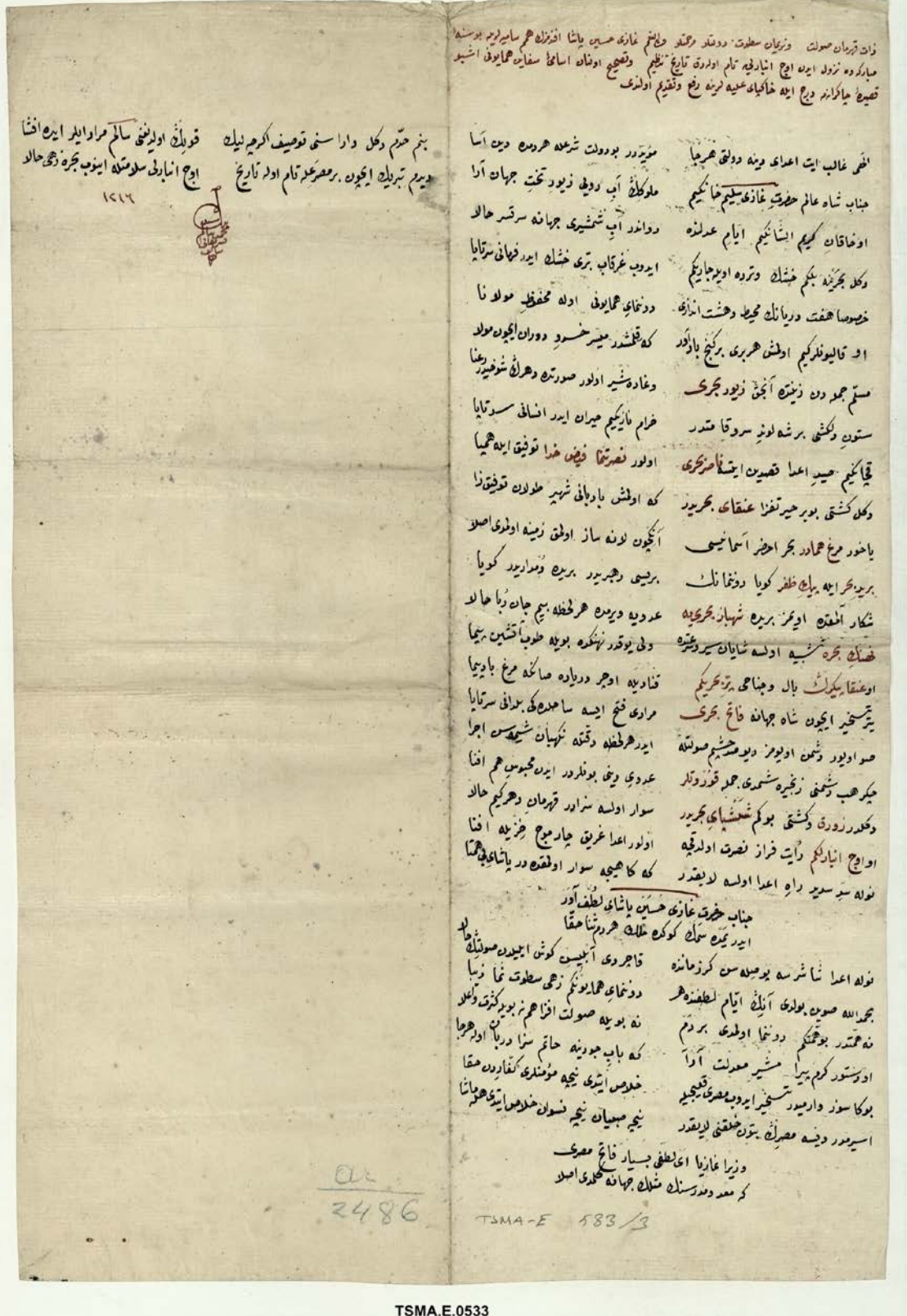

Resim 2: Şehbâz-ı Bahri Kalyonu

Resim 3: Dünyanın en büyük kalyonu Mahmudiye Kalyonu

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

T.SMA.E.0533